

KONGRESI, SIMPOZIJ, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

Simpozij »150 let slovenskih narodnih programov«

Ljubljana, 12. december 1998

Slovenski zgodovinarji in predstavniki drugih humanističnih in družboslovnih ved so leta 1998 dvakrat delovno obeležili stopetdesetletnico temeljnega slovenskega narodnega programa Zedinjene Slovenije. Najprej na odmevnem mednarodnem znanstvenem simpoziju *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ki so ga 16. in 17. aprila 1998 v Mariboru pod pokroviteljstvom Državnega zbora Republike Slovenije pripravili Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Pedagoška fakulteta v Mariboru, Teološka fakulteta v Ljubljani, Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani in Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. (Referati, podani na tem simpoziju, so objavljeni tudi v obsežnem zborniku *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ki je izšel sočasno z 29. zborovanjem ZZDS oktobra 1998 v Izoli). Drugi znanstveni simpozij, ki ga je vzpodbudila stopetdesetletnica oblikovanja programa Zedinjene Slovenije pa je bil 12. decembra 1998 v Ljubljani. Simpozij *150 let slovenskih narodnih programov* je ob pomoči Mestnega sveta Mestne občine Ljubljana pripravilo Društvo 2000, potekal pa je v Prešernovi dvorani SAZU.

Simpozij *150 let slovenskih narodnih programov* je odprl predsednik Društva 2000 prof. Peter Kovačič-Peršin. Uvodoma je poudaril, da ima simpozij poleg svojega temeljnega sporočila tudi posebno nalogo, in sicer, da v času našega vstopanja v Evropo s svoje strani prispeva, da bosta naša splošna politična zavest in politika doumeli izziv tega vstopanja. Zatem je zbrane v imenu SAZU pozdravil akademik Ciril Zlobec, ki je opozoril, da je ideja Združene Slovenije boleča točka slovenske zgodovine. Enako je po njegovem mnenju boleč tudi odnos Slovencev do lastne zgodovine. V tej zvezi je C. Zlobec spomnil na pesniško misel Karla Destovnika-Kajuha *samo milijon nas je*. Menil je, da nas je v resnici samo en milijon, čeprav nas je statistično dva. V pogledih na svojo zgodovino naj bi se namreč Slovenci izrazito delili. En milijon naj bi gledal na zgodovino oziroma posamezno zgodovinsko vprašanje po svoje, drugi milijon pa naj bi gledal na isto vprašanje drugače.

Uvodnemu delu je sledila predstavitev referatov. Prvi referent akademik prof.dr. Janko Pleterski je v svojem prispevku *Slovenija in evropska družbena gibanja* izhajal iz teze, da se zadnjih stopetdeset let slovenske zgodovine ne more celostno obdelati, če se ob tem ne obravnava vprašanja sekularizacije slovenske družbe. V tej zvezi je opozoril na pojav političnega katolicizma na Slovenskem, ki je že v drugi polovici 19. stoletja spočel misel o osvojitvi naroda. Tega, je opozoril, ni bilo najti pri nobenem drugem narodu tedanje Avstro-Ogrske monarhije. Podobno so bili zelo svojski koncepti socialista Etbina Kristana o kulturni avtonomiji in odmiranju države, s katerimi je E. Kristan za sto let prehitel sedanjo idejo o Evropi narodov in ne držav. Zelo zanimiva je bila tudi Pleterskijeva obravnava obdobja med leti 1941–1945. Opozoril je, da boj za parlamentarno demokracijo ni bil vgrajen v koncept nobene od obeh nasprotujočih si slovenskih vojaškopoličnih strani v letih 1941–1945 – komunistične in protikomunistične. Menil je tudi, da je nasploh ena od posebnosti slovenske zgodovine zadnjih sto let ta, da politična pluralizacija prerada zapade v totalitarizem.

Naslednji referent akademik prof.dr. Boris Paternu je v svojem prispevku *Prešeren in konstituiranje naroda* obravnaval vprašanje Prešernove narodotvorne misli. Opozoril je, da jo je Prešeren razvijal na jezikovni, politični in eksistencialni ravni svojega mišljenja. Tako je bil na jezikovni ravni »najstrožji arhitekt slovenskega jezika«, medtem ko je na politični z *Zdravljico* utemeljil temeljno idejo slovenske narodnoemancipacijske volje – upor proti kakršnemu koli zatiranju slovenskega naroda. B. Paternu je tudi opozoril, da je Prešemovo slovanstvo v *Zdravljici* potrebno izključiti iz panslovanstva, ilirizma in avstroslavizma in da se je *Zdravljica* trikrat temeljno

vsadila v slovensko zgodovino: prvič ob izidu leta 1844, drugič med drugo svetovno vojno in tretjič v letih 1987–1991 v slovenskem osamosvojitvenem procesu. Ko je predstavljal eksistencialno raven Prešernovega mišljenja pa je B. Paternu opozoril, da je Prešeren odprl eksistencialistično zavest in prestopil iz tradicionalnega ljudskega verništva v kritično svobodoumno zavest. Pri tem sta ga vodili globoka kultura osebnega intelektualnega življenja in nacionalna prazavest. Skozi slednjo je Prešeren udeležil in povezal individualno, narodno in globalno identiteto in na ta način postal tvorec moderne slovenske nacionalne zavesti.

B. Paternu je z referatom *Zedinjena Slovenija-bistvo slovenskega narodnopolitičnega programa* sledil *prof.dr. Janko Prunk* s Fakultete za družbene vede v Ljubljani. Obravnaval je idejo Zedinjene Slovenije od 1848 do leta 1991 in pri tem podrobno osvetlil različne narodnoprogramske in politične stopnje (v avstrijski dobi, prvi Jugoslaviji, med drugo svetovno vojno na Slovenskem, v drugi Jugoslaviji in nato v osamosvojitvenem procesu), ki so v tem času spremljale slovenski narodnoemancipacijski napor. Ker je bil naslednji referent, *akademik prof.dr. Matjaž Kmecl* (naslov njegovega najavljenega referata je bil *Kulturne razmere na Slovenskem v dobi marčne revolucije*) zadržan, je skladno z programom simpozija, za J. Prunkom nastopil *doc.dr. Stane Granda* iz Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. V svojem referatu *Pomlad narodov in program Zedinjene Slovenije* je plastično orisal vsestransko razgibano življenje na Slovenskem med izobrazenci, političnimi možmi, kmeti in študenti v revolucijskem letu 1848. Pri tem je nasprotoval ocenam, da naj bi bila revolucija 1848 negativna za Slovence. Opozoril je, da so bile njene posledice v primerjavi s stanjem pred letom 1848, velike, kljub temu, da ob odpravi fevdalizma niso bile odpravljene tudi historične dežele. Toda Slovenci so bili odtlej upoštevani kot enoten subjekt. S. Granda je tudi poudaril, da teza, po kateri naj bi bilo dogajanje leta 1848 na Slovenskem skromno in na ozki socialnopolitični osnovi, ne more obstati. Referat pa je zaključil s spominom na prvo omembo besede »Slovenija.« Leta 1816 jo je uporabil Valentin Vodnik. V tej zvezi pa je S. Granda menil, da je izraz »Slovenija« verjetno še starejši.

Za S. Grandu je svoj referat *Trst v slovenski politični misli po letu 1848* predstavil dopisni član SAZU *prof.dr. Jože Pirjavec* s tržaške univerze. Zaradi časovne omejitve se je osredotočil na obdobje v letih 1918–1945 in v tem okviru na vprašanje primorskih Slovencev po prvi svetovni vojni in rapalski pogodbi leta 1920. Njegov temeljni poudarek je bil, da je bila od konca prve in do konca druge svetovne vojne vodilna misel slovenskega narodnopolitičnega programa – tako med primorskimi Slovenci kot tudi v slovenski politiki iz osrednje Slovenije in nato tudi znotraj obeh nasprotujočih si slovenskih vojaškopolitičnih dejavnikov v letih 1941–1945 – ta, da Trst nima druge možnosti kot v Sloveniji in Jugoslaviji. Za J. Pirjavecem je z referatom *Koroška v koncepciji programov Zedinjene Slovenije* nastopil *dr. Avgustin Malle* iz celovškega Slovenskega znanstvenega inštituta. Osredotočil se je na manj znane vidike vključevanja Koroške v program Zedinjene Slovenije. Pri tem je posebej opozoril na dejstvo, da je prišlo na pobudo slovenskih duhovnikov do upora slovenskih koroških kmetov proti volitvam v frankfurtski parlament spomladi 1848. Slovenska duhovščina je prav tako – kljub prepovedi krškega škofa – v času deklaracijskega gibanja v letih 1917–1918 agitirala za Majniško deklaracijo.

O slovenski duhovščini je v svojem referatu *Idejni profil Matije Majarja Ziljskega* govoril tudi predsednik Društva 2000 *prof. Peter Kovačič-Peršin*. Poudaril je, da so Majarjevi nazori pomenili najcelovitejši narodnopolitični program, in ta program je bil porojen v glavi klerika, ne pa svobodomisleca, kar je izjema. Ko je tolmačil Majarjevo idejno strukturo je P. Kovačič opozoril, da je M. Majar pripadal slovenskemu katoliškemu liberalizmu, kar pojasnjuje njegova moderna stališča. Nadaljeval je, da je bil nato katoliški liberalizem, ki je zagovarjal avtonomijo človekove osebnosti, znanstvenega in političnega delovanja ter ločitev cerkve od države, presežen z znano škofovsko konferenco 1849 na Dunaju, ki je utemeljila rekatolizacijo srednje Evrope oziroma t.i. restavracijski katolicizem. To je odločilno opredelilo nadaljnje duhovno stanje v Avstriji.

Naslednja dva referenta, *akademik dr. Taras Kermauner* (naslov njegovega najavljenega referata je bil *Odmev narodne prebuje v slovenski dramatici*) in *prof.dr. Denis Poniž* iz Akademije za gledališče, radio, film in televizijo (naslov njegovega najavljenega referata je bil *Narodna ideja v slovenski literaturi po letu 1848*) se zaradi zadržanosti simpozija nista udeležila. Simpozij je zaključil *prof.dr. Rudi Rizman* s Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je poročal o temi *Kaj še ostane od nacionalne države in nacionalne suverenosti v času globalizacij*. R. Rizman je uvodoma opozoril, da globalizacija absolutno ne opredeljuje našega bivanja. Kajti, kot je poudaril, če je kaj

stoodstotno globalnega, so to nacionalne ideje. Zato je oporekal mnenju, da naj bi Evropska unija (EU) pomenila, da se gospodarska logika končuje v politični integraciji, v kateri ni nobenega mesta za nacionalno. Po njegovem prepričanju zato EU ne more pomeniti konca nacionalne države, pač pa jo je treba razumeti v smislu četrte veje oblasti, to je v smislu kategorije, ki je izven nacionalnih držav. To pa je nova priložnost majhnih nacionalnih držav, ker jim daje še eno možnost odločanja zunaj sebe. In pri tem naj bi veljalo nemajoritetno načelo odločanja, kar je po Rizmanovem opozorilu edina možnost EU. V zaključnem delu svojega poročila se je osredinil še na odnos globalizacija : narod. V njem je videl nove komunikacijske možnosti narodov, ki jih omogočata internacionalizacija in globalizacija. Po njegovem poudarku globalizacija ne more pomeniti razkroja narodov, temveč njihovo permanentno odprtost navzven. Rizmanova končna ugotovitev je zato bila, da ne moremo govoriti o koncu nacionalne države, saj je nacionalna identiteta elementarnejša in močnejša od globalne identitete.

Simpozij 150 let slovenskih narodnih programov predstavlja pomembno obogatitev našemu današnjemu slovenskemu narodnozgodovinskemu samozavedanju. To bomo lahko videli tudi v posebni tematski številki *Revije 2000*, v kateri bodo objavljeni referati avtorjev, povabljenih, da sodelujejo v njegovem delu.

Jurij Perovšek

Spominski večer v Tolminski muzejski zbirki

Tolmin, 15. januar 1999

Jože Trentar je v prispevku, ki je bil objavljen v *Koledarju Goriške Mohorjeve družbe 1928*, o Kugyjevi knjigi »Iz življenja planinca«¹ napisal sledeče: »Kugy opisuje v svoji knjigi nedosežno lepo in toplo krasoto naših planin. Nihče še ni tako lepo pisal. Vmes pa opisuje z isto toploto naše ljudi, svoje ljube spremljevalce in vodnike.«² Kugy naj bi piscu večkrat ponovil: »S politiko se nisem nikoli pečal in vsako narodno navzkrižje in zagrizenost sovražim iz srca.«³

V omenjenem Kugyjevem delu pa je ta sam zapisal: »Še enega moža pa moram tu omeniti, ki je, kot jaz, blizu 50 let hodil po teh gorah (Julijskih Alpah), a vedno sam in molčeč, tako da jih je le malo vedelo zanj. Ta je dr. Henrik Tuma iz Gorice. Večkrat omenjam v tem poglavju moža, ki ima šele priti in mu bo odkriti še to in ono, kar je ostalo skrivnostnega. Marsikaj od tega je dr. Tuma, na katerega so me opozorili šele zadnji čas, že pojasnil, toda celotna odkritja je pa globoko v sebi zakopal. [...] V vseh vprašanih toponomastike (krajepisja) bo dr. Tuma, tako sodim, najbolj merodajen. Toda govori naj in tega ga prosim tudi na tem mestu.«⁴

To je Dr. Henrik Tuma tudi storil, vendar ne zaradi omenjene prošnje, in to že v letih 1928 in 1929, ko je v letnikih *Planinskega vestnika* objavljal »Imenoslovje Julijskih Alp«. Slovensko Planinsko Društvo pa je leta 1929 izdalo ponatis teh prispevkov v posebni publikaciji z istim naslovom.⁵ V predgovoru je dr. Tuma zapisal: »Eno pa naj bodi našim izletnikom, turistom in alpinistom v opomin: rabite svoja slovenska imena, opustite nepotrebne tujke in izpačenke, zbudite si nekoliko zavesti lastnega bogastva!«

Preteklo leto je zaznamovala 140-letnica rojstva omenjenih klasikov gorništvu na Slovenskem: **dr. Juliusa Kugya** (1858–1944) in **dr. Henrika Tume** (1858–1935). S svojimi gornškimi dejanji, v zrelih letih pa tudi s publikacijami s tega področja sta dala neizbrisen pečat razvoju slovenske gorniške in splošne kulture.

¹Dr. Julius Kugy, *Aus dem Leben eines Bergsteigers*, München 1925.

²Jože Trentar, *V planinskem kraljestvu in bratovstvu*, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za prestopno leto 1928*, s. 34.

³Prav tam, s. 36.

⁴J. Kugy, v op. 1 navedeno delo, s. 48.

⁵Dr. Henrik Tuma, *Imenoslovje Julijskih Alp*, Ljubljana 1929, 100 s.